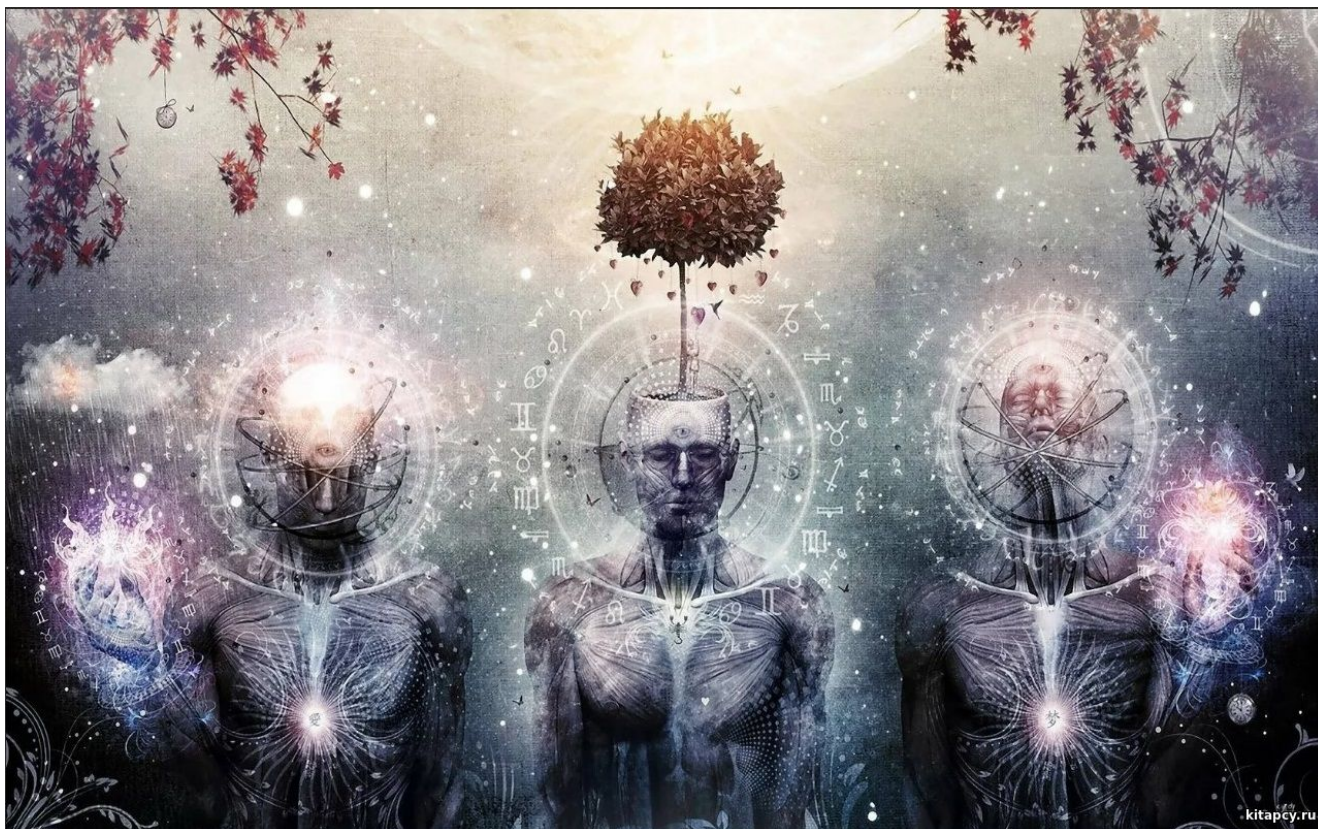

Mistisizm näme?

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Mistika we fantastika, Nukdaýnazar
написано kitapcy | 25 январа, 2025
Mistisizm näme? MISTISIZM NÄME?

Ylahy bilimlere we gizlin saklanmaly syrlara esaslanýan Mistisizm sözi, grekçe «syr» manysyny aňladýan «musterion» sözinden gelip çykypdyr. Musterion sözi hem başga bir sözden, «Agzyň ýapyk tutmak» manysyny berýän «myein» sözünden gelip çykýar. Siz mistiki bir zady gördüňiz, siz başga bir zady başdan geçirdiňiz, ýöne ony beýan edip bilmejekdigiňizi aňladýar.

Bu söz, gadymy Gresiýadaky butparaz halklaryň dini ynançlaryndan başga-da, Eleusis we Dionysos kultlarynda görkezilen syrlaryň musteriýa termini bilen beýan etmegiň netijesinde tehnik manylara eýe bolupdyr. Aslynda, mustai sözi grek dini hereketlerinde aýdylmaly däl syrlar hakda dymmaly bolýanlar üçin ulanylýar. Gresiýanyň mistiki dininde syrlar hemmeler üçin açyk bolman ýörite intisab (degişli bolmaklyk) talap edilýär.

Halk ynançlarynda ruhanizm, aç-açanlyk

(clairvoyance/Ясновидение), gipnotizm, gizlin (okkult) ylymlary we jady bilen garyşdyrylan mistisizmi, käbirleri neýrasteniýa we beýleki agyr ýagdaýlar sebäpli ýüze çykýan düşnüksiz psihologiki ýagdaýlar we wakalar bilen häsiýetlendirilýär, beýlekiler mistiki bolmaklyga «diniň dogmalaryna we görüňän manylaryna boýun bolmazlyk» diýip düşüňärler. Käwagt adamlar meskalin, lizerjik kislotasy ýa-da alkogol içenlerinde ýüze çykýan adaty bolmadyk akyl ýagdaýlaryna-da mistika diýilýändigine gabat gelinýär. Şeýlede bolsa, bu ýagdaýlar esasy tendensiýa hökmünde mistisizm bilen baglanyşykly däl we ähmiýetsizdir.

Duýga we duýgurlyga esaslanýan ynanç usuly bolan mistisizm. Araçysyz Hudaý bilen birleşmek we ruhuň mutlak hakykata ýetmegidir. Durmuş, islegiň we ýamanlygyň çeşmesidigi sebäpli, beden we akyl taýdan dünýädeki ähli materiýal zatlardan daşda durmaly. Gysgaça ýaşamak islegini öçüren we dünýäden daşlaşan adam halas bolmaga ýetip biler. Mistizm, umumy manyda belli bir dine mahsus bolman, «Görülýän zatlaryň aňyrsyna ýa-da göze görünmeýänlere geçmek tejribesi» bolmak bilen ähli dinlerde duş gelýän hadysadyr.

Dinler biri-birinden düýpgöter tapawutly ýaly görünse-de, olaryň hemmesiniň bir ýere jemlenýän bir nokady bar we bu, «ynanmagyň», ynsanla, ynsandan we dünýäden beýik barlygyň arasyndaky baglanyşyk hökmünde kabul etmegidir. Bu nukdaýnazardan, bu beýik (ylahy) barlyk bilen baglanyşyk gurmagyň usuly we bu gowuşmagy üpjün edýän serişdeler her dinde üýtgesede, bu gowuşmagyň maksady ähli dinlerde birdir. Sebäbi halas bolmaga we ölümsüzlige ýetmegiň ýoly hemme dinlerde-de birmeňzeşdir. Ähli dinler adamlara ýagşylyk etmegi we ýamanlykdan gaça durmagy buýurýar. Şonuň üçin, bu ýagdaýda maksada ýetmek üçin ulanylan, dürli dinleriň ybadat usuly ýa-da ybadathanasynyň tapawutlylygy, bu esasy baglanyşygyň düýp manysyny üýtgetmek üçin ýeterlik däldir. Ähli dinler ylahy barlyk bilen adamyň arasyndaky bitewi gowuşmaklyk nokadynda birleşýärler.

Başga bir tarapdan, filosofiki nukdaýnazardan seredilende, adam bilen ýaradanyň arasyndaky bu baglanyşyk dinleriň araçylygyny talap edmez we bu baglanyşyk araçysyz hem döredilip bilner. Ýene bir tarapdan seredenimizde bolsa, filosofiýadaky mistisizm we dini mistisizm düýbünden birmeňzeş däldir. Emma olaryň arasyndaky tapawudy ulgam bilen

ulgamsyzlygyň arasyndaky tapawuda azaltmak gaty mümkindir. Dindäki mistisizmiň başynda ýa-da ahyrynda akyl bilen kän bir baglanyşygy ýok. Şonuň üçin aňy kanagatlandyrmak onuň maksady däldir. Filosofiýada mistisizm, aňyň düşüniş bilmeýän hakykatlaryny mistiki duýgurlyk bilen bilmek manysynda-da şol bir talap bilen paýlaşýar, ýöne pelsepe bu talap boýunça rasional ulgam döredýär. Şeýle-de bolsa, dini mistisizm ilki başda diňe bir çuňňur tejribe toplamagy maksat edinýärdi, ýöne soňra bu maksady filosofiýa ulgamyna öwürüp başlady. Bir tarapdan, bu gutulgysyz hasap edilmeli, sebäbi başdan geçirenlerini başgalar bilen paýlaşmaly ýa-da özüni ynanýarmaly bolsa, onda ony akyllý ulgamyň talaplary bilen enjamlaşdyrmalydyr.

Bulardan başga-da, meşhur filosoflara edýän täsirine ünsi çekip, mistisizmiň subýektiwdigine we daşarky dünýä hakda hiç hili obyektiv hakykaty berip bilmejekdigine ynanýan Bertrand Russelliň pikirine, mistisizm älem baradaky ynançlara bolan duýgularyň belli bir çuňlugyndan we güýçliliginden başga zat däl.

Mistizm taryhda dini tejribäniň iň görnükli görnüşidir we dürli taglymat nukdaýnazaryndan beýan edilendigi we ýeke bir taglymat bilen beýan edilmänligi sebäpli kesgitlemek gaty kyn. Orta asyr teologlary mistiki ylahyýeti «tejribe paýhasy, ruhuň Hudaýa tarap ýakynlaşmagy; ylahy söýgi arkaly gazanylan tejribe bilimleri» görnüşinde beýan edýär. Mistiki tejribäniň iň häsiýetli tarapyny, mistikleriň Hudaý bilen aragsyz aragatnaşygy ýola goýýandygyny öňe sürmesi görkezýär. Bu aragatnaşyk, ýygy-ýygydan öňden görüjilik we bir bolmak manysynda aňladylýan (alynýan) maglumat görnüşine degişlidir. Hinduizm, Buddizm, Taoizm, Konfusianizm ýaly gündogar dinleri, Grek-Ellinistik mistiki dinleri we pelsepeleri, Ýewreý, Hristianlyk we Yslam ýaly Ylahy dinler boýunça geçirilen gözlegleriň netijesinde gazanylan netije, dünýäniň ähli esasy dinlerinde mistisizmiň aňlatmalarynyň arasynda ep-esli tapawut bardygy, emma şol bir wagtyň özünde tejribe we düşünişmekde belli bir bitewiligiň bardygydyr. Şoňa laýyklykda dürli dünýä dinlerinde mistiki tejribeleriň mutlak hakykaty, ylahy barlygyň imanlylyk we aşa ýokarylygna, öziň Hudaý bilen birligine, älemdäki ýamanlygyň we ruhy başarnygyň tebigatyny görkezýän düşüňjeler babatynda inkär edip bolmajak umumylyklaryň bardygyna düşünilýär.

Şol bir wagtyň özünde mistisizm:

1 – Islendik predmetiň tapawudyny, ikitaraplaýynlygyny aýyrmak bilen bir bolmak (diňe bir Hudaý bilen däl, eýsem tebigat bilenem).

2 – Taňry bilen bir bolmak, birleşmek, özüňi Hudaýda ýaşamak.

3 – Ýokarky ruhy güýçler arkaly Hudaýy görmek we oňa ýetmek ýagdaýy.

4 – Gizlin hereketler ýa-da ruhy gönükme bilen Hudaýa gowuşmagyň usuly we bu usul bilen baglanyşykly ýagdaýlar.

Başga bir tarapdan, adamdaky ruhuň uçguny aslynda ylahydyr we adam asyl tebigaty bilen birleşende, Hudaý bilen birleşýär. Ynsan Hudaýa garşy jandar däl-de, tersine, Hudaý bilen umumy jandardyr. Iň bolmanda adam bilen Hudaýyň arasynda potensial bir ýakynlyk bar. Mistisizm sözüň doly manysynda Taňrynyň bilimidir; Bu Hudaý bilen birleşmek we onuň bilen bir bolmak bilimidir. Hakyky mistika diňe bir Hudaý hakda gürleýän däl, eýsem Hudaýa gowuşan adamdyr. Duşuşygyň subutnamasy diňe bir bilmek däl, eýsem bilmek bilen birlikde bolmakdyr.

Adatça «adamyň hakykata, bakylyga we görünýän zatlaryň aňyrsynda jebislige we bu tejribäni beýan edýän taglymatyň ruhy tejribesi» hökmünde kesgitlenilýär.

Mistizmde maksat hakykaty tapmak, Hudaýa gowuşmak, ruhy taýdan kanagatlanmak, halas bolmakdyr. Bu maksada ýetmek üçin her bir jemgyýet we her bir mistik öz pikirine laýyklykda belli bir ýörelgeleri kabul edipdir, wagtyň geçmegi bilen bular akyma (usula) öwrüldi. Bu aýratynlyklaryň hemmesi dinden öňki we köp dini düşüňjelerde bolany üçin Mistizm siwilizasiýanyň we medeniýetleriň umumy düşündirişlerini öz içine alýar. Şol sebäpli mistisizmi «dinlerden içinden akýan beýik ruh derýasy» diýip häsiýetlendirýän A.Şimmel, esasy maksadyň tejribe we içki ýaşaaýyş arkaly hakykata ýetmekdigini aýdýar. Mistik ýaşaaýyş, ölümliniň öz baky tebigatyna gowuşmak ýolunda arassalanmagy, arassalaýyş yzygiderlilikidir, sebäbi, ahyrynda aşk içinde ölmek bilen Mutlak hakykata gowuşup biler.

Arassalanmaga sebäp bolýan ylahy söýgidir. Sebäbi mistigiň arassalanmagyna gönükdirilen hereketi erk-isleg däl-de,

söýgidir. Diňe söýgi bilen ruh ýamanlykdan arassalanyp biler, ylahy däl zatlar ylahy barlykda ýok bolup biler. Mistikler Hudaý bilen birleşendiklerini aýdýarlar. Şonuň üçin olar psihologiki düşündirişden ýokarydyrlar. Şeýle birleşmek bilen, özleriniň Hudaý tarapyndan doly örtülendigini we içindäki barlygyň Hudaýdan başga zat däldigini düşündürmek isleýärler. Mistika, diňe bir bilmek däl-de, eýsem barlygyň ýagdaýyny hem talap edýän belli bir daşarky makula garşy aňly hereket edýär. Şol sebäpli başda Hudaýa tarap ruhy syýahat soň Hudaý bilen ebedi tertipde dowam edýär we ahyrynda Hudaýdan başga zat galmaýar.

Her diniň öz aýratynlyklaryna görä mistiki düşünjesi bar. Mistisizmiň söz manysyna seredenimizde, iki manyny görýäris. Birinjisi, Hudaý bilen araçsyz birleşmesi, ikinjisi ruhuň mutlak hakykata ýetmegi. Bu nukdaýnazardan, şahsy tejribäňiziň asyl nusgasyny Hristian, Ýslam-Sopuçylyk ýa-da Buddizm ugurlarynyň haýsy hem bolsa birinden gözlemek dogry däl (biri dogry, galany ýalňyş diýip bolmaz). Sebäbi ýetilmek islenýän ýol hemmesinde meňzeşdir. Galyberse-de, mistiki tejribe durnukly bolmansoň, takyk ýagdaýyny kesgitlemek-de kyn. O, syýahat edilmedik dünýädir we biz näçe ýakynlaşsak-da, onuň serhedi gözden ýitýär. Ýene-de oňa, haýsydyr bir dini esas bolmazdan many bermäge synanyşsak, bu hiç bir zady aňlatman biler. Bu nukdaýnazardan mistiki tejribäni dini esasta esaslandyrmaly.

Käbir mistik döp-dessurlary (akymalary):

Tasawwuf-Sopuçylyk. (Ýslam mistisizmi)

Kabala. (Ýewreý mistisizmi)

Hinduizm (Hint mistisizmi)

Terjime eden we tertiplän:

Akif Türkmen.

Ulanylan çeşmeler:

[1] MİSTİSİZM – TDV İslâm Ansiklopedisi (makala)

[2] SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Güz 2016. Cilt17. Sayı 38.

Türk Mistisizm Geleneğinde Yunus Emre'nin Sırra Ermesi
(makala).

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ

[3] Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Haziran 2019 23(2): 875-885

Mistik Bir Tecrübe Olarak Ruhun Baş Dönmesi: Hint Mistisizmi
(makala)

Kutsi KAHVECİ

[4] Osho – SIR (kitap)

Çeşmesi: <http://yashlar.ru/m/blogs/show/?id=221>. 08.12.2022ý.

Mistika we fantastika